

БИСТРОВ Я.В., ДОЙЧИК О.Я.
(Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника)

ІРОНІЯ ЯК ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИЙ ЛІНГВО-КОНСТРУКТ У ІДІОСТИЛІ ДЖУЛІАНА БАРНСА

The article deals with the analysis of the ironic stylistic dominance in Julian Barnes' prose. Irony is referred to as the form of the writer's world comprehension and his self-expression. It is verbalized by lexical, syntactic and textual means and is the basis of the author's creative method.

Key words: *idiostyle, stylistic dominance, irony.*

Актуальність. Вивченню ідіостилю автора художнього твору присвячені чимало сучасних досліджень у галузі лінгвостилістики, когнітивної лінгвістики, прагмалінгвістики, комунікативної стилістики (праці О.Беспалової, Г.Бикової, Н.Болотнової, С.Єрмоленко, В.Іващенко, Н.Лисенко, О.Мазепової, Є.Семіно, І.Тарасової, О.Фоменко та інших).

Ідіостиль розглядається як складний, багатовимірний та багаторівневий прояв особистості автора, система концептуально значущих для письменника принципів організації тексту [Болотнова 2004]; сукупність ментальних і мовних структур художнього світу письменника [Тарасова 2004]; комунікативно-когнітивний простір мовної особистості, творця художнього дискурсу [Фоменко 2006, с. 10]; мовне втілення індивідуальної ментальної сутності автора [Semino 2002, с. 95].

З точки зору реконструкції мовномисленнєвої діяльності автора ідіостиль мислиться як креативний спосіб дискурсивної репрезентації значущих для мовної особистості смислів. Моделювання ідіостилю здійснюється через домінанту, яка є організуючим центром дискурсу [Паули 2006, с. 18].

У статті досліджується мовне втілення іронічної домінанти ідіостилю відомого британського письменника Джуліана Барнса.

Сучасні дослідження феномену іронії стосуються різних аспектів її інтерпретації (праці Н.Арутюнової, В.Беляніна, К.Воробйової, І.Гальперіна, Б.Гомлешко, О.Єрмакової, Н.Іткіної, С.Походні, М.Орлова, та інших). Все більше зростає зацікавлення до неї не як стилістичного прийому, а як особливого художнього ставлення до світу, що потребує для свого вираження цілої системи прийомів та засобів [Иткина 1986, с. 144]. На особливу увагу заслуговує дослідження іронії крізь авторське світосприйняття з прихованою суб'єктивною оцінкою.

Безперечною перевагою іронії є її багатоплановість, багатовимірність, що поєднується із зовнішньою лаконічністю форми. Іронічний смисл, що створюється величезним набором мовних засобів, може викликати найрізноманітніші асоціації, у тому числі й образні.

Іронічний смисл може бути реалізований на лексичному (вибором слів, словосполучень, застосуванням авторських okazіональних утворень), синтаксичному (відокремленими конструкціями, вставними словами,

риторичними запитаннями та ін.) та текстовому (застосуванням алюзій, повтору, цитування) рівнях. Механізм створення іронічного смислу полягає у протиріччі прямого змісту висловлювання і контекстуального, що зумовлює появу підтекстової авторської суб'єктивно-оцінної модальності. У складних формах іронії словам приписуються не протилежні значення, а ціла гама іронічних оказіональних смислів, що виникають у свідомості читача внаслідок кореляції семантики слів із текстовою ситуацією [Походня 1989, с. 7].

Складність сприйняття іронічного висловлювання полягає у тому, що воно містить суб'єктивну оцінку адресанта, з якою адресат може погодитись, або не погодитись. У процесі розуміння іронічного смислу у романах Дж.Барнса чинник оцінки стає провідним, оскільки іронічні коди автора є суб'єктивними та залежать від його системи цінностей, фонових знань та світоглядної позиції. Це уможлиблює розмаїття інтерпретацій висловлювань автора.

Іронічний ідіостиль письменника проявляється у тональності розповіді, виборі тематики та структурно-композиційній організації твору, типології персонажів, що у сукупності характеризує особистість автора, його світогляд та ціннісні орієнтації [Воробьева, 2008, с. 5].

Метою статті є виявити особливості функціонування іронії на лексичному, синтаксичному та текстовому рівнях роману “A History of the World in 10 ½ Chapters” Джуліана Барнса.

Об'єктом дослідження обрано мовний простір роману Дж.Барнса “A History of the World in 10 ½ Chapters”.

Предметом дослідження є мовне втілення іронічної домінанти ідіостилу Дж.Барнса.

Матеріалом для дослідження слугує вибірка мовних засобів реалізації іронічного смислу у романі Дж.Барнса “A History of the World in 10 ½ Chapters”.

Наукова новизна дослідження полягає у застосуванні лінгвістичного аналізу мовних одиниць, що служать для вираження авторської іронії як стильової домінанти творчості письменника Дж.Барнса.

Іронія, як форма вираження суб'єктивно-оцінної модальності автора, часто служить дієвим способом створення характерів персонажів, втілюючи авторське ставлення до їх способу мислення, ціннісних пріоритетів, світоглядних установок. Персонажі Дж.Барнса завжди відзначаються типовістю. Тому за оцінкою одного з героїв приховане іронічне ставлення автора до більшості представників такого соціотипу.

Роман “A History of the World in 10 ½ Chapters” характеризується внутрішньою, ледь помітною при першому прочитанні, когезією. Зв'язки між його частинами будуються за допомогою деталей (терміти, бітумен, ковчег, розмежування “чистих-нечистих” істот та багато інших елементів), схожих сценаріїв (прототипом яких є Потоп), фраз та ідей, які відлунюють у кожному розділі роману, а також вибором персонажів, які (кожен у міру свого особистісного розвитку) намагаються взяти на себе роль лідера і врятувати світ.

Розділи роману “The Mountain” та “Project Ararat”, де описуються події з різницею у сто років, об'єднані спільною тематикою та виражають авторську

іронію щодо примітивно мислячих людей, обтяжених манією величі, які вирішують покращити та одуховнити оточуючих.

Героїні розділу “The Mountain” – Аманда Фергюсон та її компаньйонка місіс Логан – втілюють два протилежні психотипи. Аманда, глибоко віруюча дочка полковника-атеїста, яка навіть після смерті батька веде постійні суперечки з його тінню, вирішує здійснити паломництво на гору Арарат, щоб, нібито, відмолити гріхи свого батька, а насправді – щоб довести собі, йому і оточуючим, що її власний погляд на релігію єдино правильний. Місіс Логан, яку наймає Аманда для цієї подорожі, – примітивна, слабкодуха жінка, яка, хоч і старша за Амаду, повністю їй підкоряється, щоб не викликати її обурення та несхвалення.

Обидві героїні стають об’єктами іронії автора, яка приховується за вибором стилю опису їх поведінки та авторськими коментарями. Це підтверджується такими фрагментами із тексту роману:

Which of them, she insisted upon knowing, with a continuing and unnecessary mockery in her eye, was the more credulous? [Н, с. 149],

Why, her employer wished to know, were the Turkish women all accommodated on the left-hand side of the quarter-deck? [Н, с. 152] – невласне пряма мова в обох фрагментах у поєднанні з офіційним стилем втілюють іронію автора щодо пихи та самовпевненості Аманди;

But Miss Fergusson, with assistance from a dragoman whose own brief display of independent thought had been snuffed out early on, harried, demanded and succeeded [Н, с. 152] – атрибутивна конструкція, що непрямо характеризує поведінку Аманди щодо драгомана, який посмів при ній висловити власну думку, виражають авторську іронічну оцінку персонажа;

She did not communicate this reflection to Miss Logan, who had so far proved dimly unreceptive to the transcendental. As if to confirm her pedestrian turn of mind. Miss Logan at this point revealed that it had been a matter of curiosity to her since childhood how the Ark had succeeded in resting upon the top of the mountain

[Н, с. 156] – коментар щодо прозаїчності та нечутливості до позасвідомого місіс Логан виражає іронію щодо самої Аманди, яка вважає себе духовно та інтелектуально більш розвинутою ніж її компаньйонка. Іронія стає більш явною, коли стає відомо, що Аманда у своїй впертості та ригористичності заходить так далеко, що вже не помічає цього, і приймає абсурдне рішення померти на горі Арарат, нібито поближче до Бога, щоб довести давно померлому батькові свою правоту;

Without a word she left the Archimandrite’s cell, swept from the courtyard in a manner which made three sheep instinctively follow her and started down the mountainside. Miss Logan made indeterminate gestures to the priest, then set off in pursuit of her employer. They traversed lush apricot orchards without comment; they ignored a shepherd holding out a bowl of milk; wordlessly they returned to the village, where Miss Fergusson, her calculated civility now restored to her, asked the elder if lodgings could be supplied to them without delay [Н, с. 159] – докладний опис поведінки Аманди, обуреної тим, що монахи дозволяють собі готувати вино із Ноевого виноградника, і при цьому їх не б’є грім; обставина способу дії,

паралельні конструкції, а також обставина *wordlessly* втілюють авторську іронічну оцінку самовпевненості, впертості та навмисної показовості Аманди;

They set off from the village of Arghuri on the morning of June 20th, in the year of Our Lord 1840, accompanied only by their Kurdish guide [Н, с. 160] –

офіційне датування початку сходження героїв на гору Арарат приховує іронію автора щодо важливості події для духовного навернення людства (за оцінкою Аманди);

'I do not consider that they were behaving like beetles,' said Miss Logan, while carefully indicating by her tone that this was only her private opinion and in no way derogatory of Colonel Fergusson [Н, с. 161],

'My father would have wanted music with it,' she said at one point. Miss Logan smiled an agreement which irritated her employer. 'You cannot possibly know to what I'm referring.' Miss Logan immediately agreed a second time <...> 'He thought pictures should move.' <...> Miss Logan, little better informed than before, considered it safest not to respond [Н, с. 166] – коментар поведінки місіс Логан в обох фрагментах втілює іронію стосовно її безвольності, нездатності відстояти власну точку зору, інфантильності, підкреслену вибором означень (*carefully, private*) та обставин (*immediately, safest*).

Як бачимо, іронія автора адекватно інтерпретується при цілісному сприйнятті тексту досліджуваного розділу роману і створюється деталями, авторськими коментарями, прихованими за офіційним стилем та лексикою, а також за допомогою деяких лексичних та синтаксичних мовних засобів.

Розділ "Project Ararat", який є тематичним продовженням розділу "The Mountain", допомагає авторській іронічній оцінці стати більш явною. Героєм цієї частини роману є Спайк Тігглер, у юності сільський хуліган, який ставши професійним пілотом та взявши участь у війні в Кореї, пропонує свою кандидатуру (замість шимпанзе) для пробного польоту на Місяць. Потрапивши на Місяць, новоспечений космонавт розважається закиданням футбольного м'яча у кратер, коли на нього сходять осяяння і голос каже йому знайти Ноев ковчег. Спайк повертається додому у провінцію відомою людиною і, нікому не пояснюючи справжньої причини, разом із дружиною Бетті, меркантильною кар'єристкою, організовує проект Арарат, нібито для того, щоб повернутися до витоків цивілізації і навернути людей до християнської віри.

Ситуація попереднього розділу пародіюється у деяких аспектах і, повторюючись, набуває нових деталей, увиразнюється, стає більш добродушно-іронічною. Кульмінація ідеї обох розділів відбувається, коли Спайк знаходить на горі Арарат кістяк Аманди, яка добровільно залишилася на горі помирати сто років тому, і оголошує знахідку останками Ноя. Іронія автора у цій частині здебільшого лежить на поверхні, майже не приховується і служить оцінкою для персонажів обох частин роману, які є типовими для всіх часів.

Touchdown Tiggler<...> Remember when they asked him why he did it, and he just kept that poker face on him? <...> 'Sure hope the fellas were watching.' The fellas had been watching, just as they watched his press conference [Н, с. 148] –

застосування розмовної лексики та авторського безпосереднього цитування виражають іронію щодо примітивності мислення Спайка;

Even Mary-Beth, who twenty years earlier had allowed Spike certain liberties and spent a week or two worrying, and who'd scarcely had a good word to say about him until he was selected for Project Apollo, turned out for the occasion, and reminded those around her – she'd already refreshed their memory a couple of times before – that there'd been a time when she and Spike were, well, real close. Even then, she professed, she could see that he would go far [Н, с. 139] – контраст між ставленням Мері-Бет до Спайка до і після того, як він став відомим астронавтом. А формальний предикат (*professed*), що має характеризувати сільську невчену дівчину і також вставне речення, що виражає відчайдушне прагнення підкреслити близьке знайомство з відомою людиною, втілюють авторську іронічну оцінку людей, для котрих властивим є поверхнєве сприйняття інших без оцінки їхніх особистих якостей. Іронічна модальність автора щодо типовості такої ситуації посилюється в іншому контексті, де множинна форма імені Мері-Бет сприяє узагальненню висновків автора:

Betty was normally suspicious and couldn't help noticing how many letters a famous man is liable to receive from women who didn't know him, from the Mary-Beths and the potential Mary-Beths of the world [Н, с. 257];

Everyone agreed to give Spike the benefit of the doubt, since Spike had not just been out into the world but – as old Jessie Wade so memorably put it – had been out outa the world as well [Н, с. 250] – визнання Спайка авторитетом у питаннях, у яких він зовсім не компетентний. Тільки через те, що він побував на Місяці, також оцінюється автором іронічно. Іронія щодо примітивного мислення деяких людей приховується за вибором розмовних фраз у поєднанні з означенням *memorably*;

And there will be a church built once more upon this mountainside, a church built over Noah's tomb.' In the shape of Ark, perhaps. Or even in the shape of Apollo spacecraft. That would be more appropriate, that would complete the circle [Н, с. 275] – відокремлені конструкції, що сприяють емоційно-експресивному виділенню парцельованої частини, стають комунікативним центром висловлювання та втілюють авторську іронію щодо духовно-інтелектуального обмеження Спайка, який претендує на відновлення місця паломництва на горі Арарат;

'The Lord has everything in mind,' said Spike Tiggler. 'All the time.' Jimmy Fulgood looked at the twin shapes ahead of them <Great Ararat and Little Ararat like man and wife> and kept to himself the reflection that Betty Tiggler was an inch or two taller than Spike. They sorted their equipment before entrusting themselves to the two feet the Lord had provided them with [Н, с. 270] – іронічність ситуації втілюється контрастом між патетичним висловлюванням Спайка щодо Божого задуму розмежування жіночої та чоловічої статі, відображеного у формі великої і малої гір Арарат, і коментарем Джиммі про те, що Спайкова дружина вища за нього. Іронія виражається і в наступному реченні, де пародіюється патетичний стиль мови Спайка і його твердження про те, що все на світі має своє призначення.

Кульмінацією іронічної оцінки образу Спайка стає низка авторських коментарів, схожих за структурою та змістом щодо його самовпевненості, манії величчя та недалекоглядності:

'Tell me how you perceive this problem, Jimmy.' **The tone was amused, tolerant, almost patronizing; the tone of a quarterback who knew his arm could be relied on** [Н, с. 274],

'Fine.' **Nothing could harm Spike's present mood. The mixture of fierce exhilaration and relief reminded him of splashdown** [Н, с. 274],

'Any thing else worrying you?' **He seemed to welcome Jimmy's doubts, confident he could field any ball thrown to him** [Н, с. 275] – порівняння, вибір означень та стиль спілкування Спайка виражають іронічність образу героя, переконаного у здійсненні ним великого відкриття в історії релігії.

Крім того, для іронічної характеристики Спайка Дж.Барнс пародіює спосіб мислення Аманди Фергюссон, яка, прибувши на гору Арарат, з палігрима перетворилася на фанатичку, і у всьому (від печер, схожих на відбитки пальців Бога до землетрусу, який знищив монастир нібито за богохульство) почала бачити прояв Божої сили, забуваючи, що головною Божою заповіддю є любов та толерантність.

При вираженні іронічної оцінки персонажа Бетті, дружини Спайка, письменник також послуговується великим набором мовних засобів:

The Governor<...> answered his <Spike's> question without it being put. 'Some kinda Church, <...> Probably got a load of animals in it.' **He laughed, and Betty joined in carefully** [Н, с. 256] – вибір означення (*carefully*) виражає іронію щодо улесливості Бетті, яка заради кар'єри чоловіка здатна сміятися навіть над безглуздими жартами губернатора;

It was clear to Betty that the fame of Touchdown Tiggler could run for quite a few years without having to put any more gas in the tank, and it was equally clear she could count on support – since fame followed by crack-up was not just American, but almost downright patriotic – but even so she felt cheated [Н, с. 260] – вставне речення втілює іронічне ставлення автора до жінки, яка може знайти вигоду для себе навіть у божевіллі свого чоловіка;

He came across as good and simple and true, which helped the checks roll in to Project Ararat, care of Betty Tiggler, who naturally paid herself a salary [Н, с. 265] – іронічна оцінка меркантильності Бетті підкреслюється вставним словом *naturally*.

Іронічний образ псевдоінтелектуалки і кар'єристки, яка маскує справжні мотиви за духовними пориваннями, ефективно втілюється описом деталі її одягу, яка, постійно повторюючись, з кожним новим контекстом посилює іронію Дж.Барнса щодо жінки, головною метою життя якої є публічне визнання, кар'єра та гроші:

Spike replied that he'd always been fond of that primrose-yellow outfit she'd bought for when he got his medal at Kitty Hawk, she heard once again within her a voice which certainly didn't belong to the Almighty whispering the word 'divorce' [Н, с. 260],

'Oh, I'm behind him one hundred ten per cent,' she replied, looking up at Spike with a bridal smile. The Observer reported her comment, and the journalist even managed to say how striking Mrs Tiggler looked in her mustard dress with matching hat (mustard!) [Н, с. 263],

How do you feel (all dressed in primrose), Mrs Tiggler? Oh, I'm one hundred ten percent behind my husband, thrilled to have him back [Н, с. 277],

Betty wore primrose yellow on such occasions with a regularity which friends deemed unnecessary, not to say unfashionable; but Spike maintained that it was his lucky color. When talking to reporters Spike sometimes asked them to mention his wife's dress, which was mustard in color, as they no doubt had observed. Some newsmen, either lazy or color-blind, dutifully obliged, which made Spike chuckle when he read the papers [Н, с. 264] – невласне пряма мова, повтор та вставні фрази створюють іронічну оцінку характеру героїні. Демонстративна і навіть забобонна незмінність одягу Бетті на всіх заходах та прес-конференціях, організованих щодо здійснення проекту Апарат контрастує із мінливістю та поступовою зміною ставлення самої Бетті до ситуації. Спочатку вона одягає ту саму сукню, на прохання Спайка, про себе зауважуючи, що він втратив розум і стане посміховищем. Однак, коли ідея Спайка щодо пошуку Ковчега сприймається громадськістю позитивно, вона одразу змінює власну думку, кажучи, що завжди підтримувала чоловіка і продовжує одягати той самий одяг, як символ їхньої щасливої зірки. Ситуації додає комізму і коментар журналістів, котрі неточно називають колір сукні.

Як показали результати проведеного дослідження, іронія є ефективним способом творення характерів персонажів у ідіостилі Джуліана Барнса. Авторська іронічна оцінка втілюється великою кількістю лексичних, синтаксичних та текстових мовних засобів і є невід'ємною ознакою творчої манери комунікації письменника.

Перспективи дослідження. Здійснений аналіз стає важливим доповненням до подальшого вивчення іронії як художньої форми відображення дійсності та стильової домінанти творчості письменника Дж.Барнса.

Література

Болотнова Н.С. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста. – М.: МГУ, 2004 – Режим доступа: www.philol.msu.ru/~rlc2004/ru/participants/psearch.php?pid=24087. *Воробьева К.А.*

Лингвокультурологические и психолингвистические аспекты восприятия иронии в художественном произведении: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / К.А. Воробьева; ГОУ ВПО "Челябинский государственный университет". – Челябинск, 2008. – 21 с. *Иткина Н.Л.* Об иронии (опыт интерпретации текста) / Н.Л. Иткина // Семантические особенности и функции слов и словосочетаний в английском языке: Сборник научных трудов. – М., 1986. – С. 142-149. *Паули Ю.С.* Психосемиотическое понимание доминанты идиостиля / Ю.С. Паули //Международные Бодуэновские чтения ["И.А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания"], (Казань, 23-25 мая 2006 г.). – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006. – Т. 2. – С. 18-20. *Походня С.И.* Языковые виды и средства реализации иронии: [монография] / С.И. Походня; отв.

ред. Ю.А. Жлуктенко. – К.: Наукова думка, 1989. – 128 с. Тарасова Е. Хамелеон британской литературы / Екатерина Тарасова // Иностранная литература. – 2002. – № 7. – С. 266-269. Тарасова И. А. Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля [Электронный ресурс] / И. А. Тарасова // Вестник СамГУ. – 2004. – № 1 (31). – Режим доступа к вестнику : www.russian.slavica.org. Фоменко Е.Г.

Лингвотипологическое в идиостиле Джеймса Джойса: автореф. дис. на соиск. уч. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е.Г. Фоменко ; Белгородский государственный университет. – Белгород, 2006. – 41 с. Barnes, J. A History of the World in 10 ½ Chapters / Julian Barnes. – New York: Vintage Books, 1989. – 308 p. (H). Semino, E. A Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction / Elena Semino // Cognitive Stylistics. – 2002. – P. 95-122.

БОГАТИРЬОВА Є.В.

(Приазовський держ. тех. ун-т)

СТРАТЕГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

The issue of defining a speech strategy as a communicative and pragmatic implementation of communicators' intentions is analyzed. The typology of speech strategies is studied from the point of view of their use in the political discourse. The peculiarities of strategic organization of a political discourse are defined.

Keywords: *strategy, speech strategy, goal, motive, political discourse.*

Проблема впливу на свідомість та емоції давно є предметом дослідження лінгвістів, філософів, соціологів. У ХХІ столітті питання вивчення факторів, що впливають на рішення і вибір, набуло особливої значимості.

В останні роки намітилася тенденція опису комунікативних стратегій і тактик в різних дискурсах. Це свідчить про те, що вже сформована певна теоретична база, що дозволяє перейти до створення загальної типології стратегій і виявлення особливостей реалізації стратегій в різних типах дискурсу [Антонова 2007, с. 12]. Поштовх лінгвістичним дослідженням, пов'язаним із проблемами стратегічної організації політичного дискурсу, дала необхідність у виявленні ефективних технологій впливу на суспільну свідомість.

Дане дослідження присвячене аналізу стратегічних параметрів політичного дискурсу.

Актуальність даного дослідження визначається рядом факторів, найважливішими з яких є наступні:

- співвідношення репертуару стратегій з політичним типом дискурсу дозволяє отримати нові значимі результати в дослідженні функціонального аспекту мови;

- відсутній цілісний системний опис політичного дискурсу в плані реалізації в ньому специфічних мовленнєвих стратегій.